

TOMORI PÁL ÉLETE

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

V.

Tomori, mikor az 1523-ik év tavaszán, a kolostor magányából újra a közélet mozgalmi közé lépett, válságos helyzetben találta hazáját.

A király épen ekkor tért volt vissza Csehországból. Közél két évre terjedő távolléte alatt a zavar és rendetlenség nőttön nőtt. Ugyanakkor fenyegető hírek érkezének kelet felől. A moldvai és oláhországi vajdák, velencei ügynökök és ragúzai kereskedők, magyar kémek és török szökevények egybehangzólag jelenték, hogy a szultán súlyos adót vetett ki, hajóhadát szervezi, seregét szaporítja; mind oly czélből, hogy Magyarországra döntő csapást mérjen.¹⁾

A nemzetet nagy rettegés szállotta meg, a melyet szokatlan égi tünemények baljóslatú megjelenése még fokozott.²⁾

Lajos király május 4-én megnyitotta a Budára összehívott országgyűlést. Beszédében a fenyegető veszélyekre irányozá a rendek figyelmét. Előadta, hogy egyfelől a császár, a német birodalom fejedelmei és Csehország rendei segítséget ígérnek; másfelől a lengyel király azt tanácsolja, hogy békét kössön a szultánnal, és közbenjárását ajánlja. A gyűlés válaszszon tehát béke és háború között; de ha elutasítja a békét, hozza meg haladéknélkül az áldozatokat, melyeket a háború követel.³⁾

---

¹⁾ *Orio* velencei követ 1523. ápril 10-iki jelentése Budáról. És *Lajos* királynak 1523. május 3-án a lengyel királyhoz intézett levele.

²⁾ *Orio* 1523. május 7-iki jelentése.

³⁾ Lajos király idézett levele, és Zsigmond király válasza Lajos követének előterjesztésére. (*Acta Tomiciana*. VI. 316. l.)

A fölvetett kérdés megoldásától az ország jövője függött. De a Zápolya-párt nem volt hajlandó tárgyalásába bocsátkozni. Sürgetősebb feladatnak tekinté, azon ürügy alatt, mintha az országban elhatalmasodott bajok okainak felderítésére és eltávolítására célozna, boszút állani a nádorválasztás alkalmával szenvedett kudarczért. Heves vihart támasztott a vajda szerencsés versenytársa, Báthory nádor ellen. Több szónok azzal vádolta, hogy míg ő a helytartói tisztet viselte, létszázezer forint folyt a kincstárba, és mégis csak 500 lovast tartott az ország védelmére; sőt azzal is gyanúsították, hogy a szultánnal titkos összeköttetésben áll, és török kémet rejt házánál; öcsce pedig, az ő tudtával, hamis pénzt veret.

A köznemesség zajosan követelte, hogy a király foszssa meg a nádori méltóságtól, és kényszerítse az elsikkasztott közpénzek visszatérítésére; kijelentvén, hogy csak miután ez megtörtént, fog adót megszavazni.

A király bizonyára meg vala győződve arról, hogy az ország szerencsétlen helyzetének a nádor nem egyedüli és nem is fő oka; hogy az ellene emelt vádak részben túlzottak, részben alaptalanok; hogy igazságtalanul járna el, ha őt, a törvényes formák mellőzésével, a nádori méltóságtól megfosztaná. De kényszerhelyzetben volt. Az a hír, hogy a szultán Drinápolyból megindult, és az a bizonyosság, hogy ha az országgyűlés eredménytelenül oszlik szét, az országot nem lehet megmenteni: arra kényszeríté, hogy a nádort feláldozza ellenfelei boszúvágyának.

Kinyilatkoztatá, hogy Báthoryt a nádori méltóságról lete-szi, és hogy ezentúl személyesen fog kormányozni, magának tartva fenn a nádor hatásköréhez tartozó ügyek elintézését. Ekként kielégítette a köznemességet, de kijátszotta annak vezérét, a ki kétségkívül arra számított, hogy a megüresedett méltóságot ő fogja elnyerni.¹⁾

¹⁾ Hazai történetíróinknak eddig nem volt tudomásuk arról, hogy Báthory kétszer vesztette el a nádori méltóságot: 1523-ban és az 1525-iki hatvani gyűlésen. — Az 1523-iki eseményekről *Orio* május 24-iki, *Massaro* octóber 5-iki jelentéseikből és Krziczki krakói püspök június 17-iki leveléből értesülünk. Az országgyűlés eloszlátása után Báthory a lengyel király közbenjárását vette igénybe, visszahelyeztetése

Ekkor azután megkezdődtek az ország védelmére vonatkozó tanácskozások.

Negro Tamás scardonai püspök, a pápa követe, buzdító beszédet intézett a rendekhez. Egyúttal figyelmeztetvé őket, mennyire megszegyenítő a nemzetre, hogy sokan az urak közül dús kincsek birtokában vannak, és az ország javára semmit sem áldoznak. Ha elvész hazájok, — úgy mond — ők magok az okai. A keresztény hatalmak akkor vissza fogják hódítani az országot, de őket, kik méltatlanok arra, hogy azt kormányozzák, gyalázattal tetézve kiűzik.

Az erőteljes felszólalás nem maradt eredmény nélkül. A rendek visszautasították a békekötésre vonatkozó ajánlatot; a hadviselésre jelentékeny adót szavaztak meg. Az urak pedig a magok részéről, tetemes mennyiségű aranyat és ezüstöt bocsátottak a király rendelkezésére, oly czélből, hogy zsoldosokat fogadjon, és azokat *Tomori* vezérlete alatt az ország határaihoz küldje. ¹⁾

Tomori ugyanis az országgyűlés tartama alatt az ország alsó részeinek *főkapitányává* neveztetett ki. ²⁾

Lelke egész hevével szentelé magát új hivatásának. A harczias szellem, a tábori élet és a csaták izgalmainak szeretete, mely évek hosszú során át lelkében mély gyökeret vert, és a melyet a szerzetes élet ki nem írthatott, újra felébredt; megszentelve, a földi érdekek és hiúságok salakjától megtisztult szellem magasabb kötelességérzete és fenkölt áldozatkészsége által. Fensőbb missió tudata hatotta át.

Azonnal, a mint a kolostort elhagyá, hozzá látott saját

érdekében. — És csakugyan, már néhány hónap múlva, a király ismét visszahelyezte őt.

¹⁾ *Orio* május 24 és *Massaro* octóber 7-iki jelentéseik. *Lajos* királynak 1524. február 1-én Bártfa városához intézett levele. (Wagner Diplom. Saras. 151. l.)

²⁾ *Orio* idézett jelentésében írja: »Era dato ordine di far gente et mandarle de mano in mano alle confini, dove li seria lo Archiepiscopo di Colocia.« És a *Verancsis*-féle krónika 1523-ra feljegyzi: »Ez esztendőben az kalocsai érsekséget Tomory Pálnak adták, öszveséggel az ország hadnagysággal, az egész alföldi kapitánysággal.« (Verancsis Munkái. II. 19. l.)

érseki bandériumának és az országos költségen fogadott zsoldosok szervezéséhez és felszereléséhez.

Nem sok ideje volt a készületekre. Június első napján tudósítás érkezett Budára, hogy a bosniai és belgrádi basák betörést intéztek az ország területére, Pécs közeléig kalandoznak, harminczöt helységet dúltak fel, sok foglyot és gazdag zsákmányt ejtettek.

E hír arra készítetvé Tomorit, hogy haladék nélkül az alsó Dunához siessen. Már másnap jelentékeny haderő élén, útra kelt. ¹⁾

Mindenütt, a merre elvonúlt, nagy hatást idézett elő megjelenése. Korábbi diadalainak híre, szerzetbe lépése, a rendek egyhangú óhajtására történt fölemeltetése, varázsszal környezé nevét. És az egyszerű szerzetesi öltönyt viselő férfiú látása viszszaidézé a lelkes Capistranói János emlékezetét. Az a hit, hogy erényei és hitbuzgalma a gondviselés különös támogatására tarthatnak igényt, hogy a haza szeretete és a kereszténység esküdt ellenségeinek gyűlölete lelkesíti, nem személyes vagy pártérdek vezet: bizalmat keltett minden körben, még ott is, hol az urak haszonlesése és kicsinyes versengése miatt közöny honosult meg az ország ügye iránt.

Főpapok és főurak bandériumjaikat bízták vezérletére; harczedzett köznemesek siettek táborába.

Tomori hadainak egy részét a végvárakban helyezte el, és azok megerősítésére irányozta igyekezeteit. Ezen tevékenysége közepett, augustus elején (1523.), híret veszi, hogy Ferhát bosniai basa tizenötezernyi haddal átkelt a Száván, és itt hajóinak őrizetére hátrahagyván egy hadosztályt, a Szerémségbe nyomúlt.

Tomori azonnal felhívta a közel vidéken lakó urakat és hadnagyokat, hogy táborába siessenek. Csakhamar megjelentek ott Bárdy István, Bánffy Jakab, Bodó Ferencz, Bosnyák Tamás, Kállay János és mások. ²⁾

1) *Orio* június 2-án kelt jelentésében, illetőleg fennmaradt kivonatban olvassuk: »L' Archiepiscopo Colocense partiria in quel zorno per andar alli confini cum circa X. milla persone.« *Orio* a sereg létszáma iránt, valószínűleg tévedésben vala.

2) Szerémi, a Verancsics-féle krónika és Istvánfi nevezik meg a

Tomori ekkor Batthyányi György péter-várad hadnagyot egy csapat élén szárazon, és Radics Bosicsot a Pétervárad alatt őrködő sajkásokkal a Szávához küldé, hogy Ferhát hajóit elsüllyeszszék, és az őrizetökre hagyott tábort szétverjék. Ő maga ugyanakkor mintegy 2000 gyaloggal és 1500 lovassal egyenesen a basa ellen indúlt.

A törökök ezalatt tűzzel-vassal dúlták a Szerémség termékeny földjeit, híres bortermő szőlőit és vagyonos falvait. De a nép nem nézte tétlenül szülőföldjének pusztulását. Több ezer földműves fegyvert ragadott, és Tomorihoz csatlakozott.

Az érsek augusztus 12-én állott szemben az ellenséggel. Oly erővel vetette magát rá, hogy az rövid elkeseredett küzdelem után, kétségbeesve futásban keresett menekülést. A véres csatában három ezer magyar esett el, köztök több hadnagy; de mellettök nyolczezer török teteme fődte a mezőt. A futamodókat folytonosan üzték a Száváig, a melyen megkísérlék átgázolni, de közel négyezeren a folyó medrében lelték sirjokat. Foglyot keveset ejtettek a győzők, alig háromszázat; de sok keresztény rabot szabadítottak meg, és az egész török tábort, roppant kincseivel, zsákmányúl nyerték.

Tomori, hadnagai legvitézebbikét, Bárdy Istvánt küldé a győzelem hírével Budavarába. Ez augusztus 15-én jelent meg az udvarnál, néhány török zászlót és nemes fajú lovakat mutatva be.

A király hála-istenítészeletet rendelt el, és a hírnököt arany lánczczal s egyéb ajándékokkal jutalmazta. ¹⁾

Tomorihoz csatlakozott hadnagyokat. Istvánfi azonban téved, mikor Bakics Pált is említi. Ez, mint látni fogjuk, később vándorolt hazánkba.

¹⁾ Tomori győzelme felől a leghitelesebb tudósítást *Orio* velencei követ, augusztus 15-én — tehát Bárdy megérkezése napján — és egy másik néhány nappal utóbb írt jelentésében kapjuk. (Sajnos, csak kivonatban maradtak fenn.) Ezeknek tartalmával megegyez *Massaro* október 5-iki jelentése, mely az ütközet napját is megemlíti. — *Szerémi* négy lapot tölt meg az ütközet leírásával, de csak jelentéktelen és meseszerű részleteket hoz fel. Téved az ütközet napjára nézve, mely szerinte 1522. nov. 8. szerda volt, (1522. nov. 8. szombatra esik.) Hasonlag téved, midőn írja, hogy Tomori nem vett részt a csatában »quia fecerat se ipsum egrotantem.« (108. l.) A Verancsics-féle krónika is írja, hogy »Tomory Pál akkoron igen beteg vót, oda nem mehetett, de azért ő népe ott vót

Az ország minden részében nagy lelkesedést keltett a diadal híre. Tomori a legünnepeltebb férfiú vala. Elhalmozták magasztalások- és szerencsekívánatokkal. De ő szerényen vitézeinek, hadnagyainak és első sorban a Mindenhatónak tulajdonítá a kivívott sikert. ¹⁾

És ezt csakugyan mások is inkább »csudának, mint emberi erővel kiküzdött eredménynek« mondották. ²⁾

Azonban az örvendetes esemény, a helyett, hogy felélesztené a tetterőt és ambíciót, elbizakodottságot szült. Azt kezdék hinui, hogy az ország meg van mentve, minden veszély el van hárítva. A kormány megvonta a hadak tartására szükséges összegeket. Az urak visszahívták banderiumjaikat. És Tomori többek részéről az irigység és roszakarat nyilvánulását kényszerült tapasztalni. Ily körülmények között a győzelem értékesítésére, támadó fellépésre nem is gondolhatott. ³⁾

De azért nem csüggedett. Azon volt, hogy legalább a véghegyeket lehetőleg jó karba helyezze.

Székhelye Péter-Várad volt. Innen bejárta a gondjaira bízott egész területet. September 20-án Zalankemen várában találjuk. ⁴⁾ December 14-én Futakon intézkedik a csörögi (a volt sajkás kerületben létező) vár átvétele iránt. ⁵⁾

Kiváló gondoskodásának tárgya vala: a fegyelem és rend helyreállítása a véghegyek hadaiban; mert a tekintély hiánya, és

az hadban.« A velencei követek jelentésiből kétségtelenül kitűnik, hogy Tomori személyesen vezényelt; *Istvánfy* előadásaiból is, a mely egyébként szintén több részletet tartalmaz, mely nem felel meg a valóságnak.

¹⁾ Tomori 1523. september 20-án Derenchényi János borsodi főispánnak, válaszulva szerencsekívánataira, írja: »Successus felix alios concernunt milites et viros agiles. Meum orare Deum est tantummodo. Laudetur altissimus in omnibus hiis que bene successere.«

²⁾ *Orió* 1523. augustus 15-ki jelentése.

³⁾ *Tomori* imént idézett levelében írja: »In prebendis meis priuatum sum, ratione quarum plures seruabam militantes. Itaque deinceps viribus meis propriis et hoc facere et seruare nequeo. Nam, uti percepi etiam preteriti felices successus non omnibus placuerunt.«

⁴⁾ Onnan írja fentebb idézett levelét.

⁵⁾ Tomori Pál elismervénye a vár átadásáról az országos levéltárban.

a zsold rendetlen kifizetéséből származó bajok következtében, a kihágások és erőszakos tettek napirenden voltak.

Tomori jól tudta, hogy a hadi műveletek sikerének első feltétele: a szigorú fegyelem. Kérlelhetetlen szigorral őrködött fenntartása fölött, és sújtotta azokat, a kik az ellen vétettek. Tanúskodik erről igazságszolgáltatásának egy ténye, mely rettentő példátul szolgálhatott az országban.

Bárdy István, kit a szerémi ütközetben tett szolgálatai és a nyert kitüntetések elbizakodottá tevének, féktelensége által ismételve magára vonta a főkapitány neheztelését. Majd közfőháborodást idézett elő, midőn Kalocsán a török rabok és a zsákmány árvezetésénél, Ujlaki Lőrincz hadnagyával Bosnyák Tamással összeveszvéen, kardot rántott, és annak koponyáját kettéhasította.

Bárdy menekült és elrejtőzött. De Ujlaky és több főúr, kiket gyalázó nyilatkozataival is felingerelt, sürgetően követelték megbüntetését. Tomori kinyomozta rejtkehelyét, Péter-Váradra vitette és itt lefejeztette.¹

¹) *Istváni* részletesen beszéli el ezen esetet és előzményeit. A *Francsis*-féle krónika röviden írja: »Bárdy István megdülá herczeg Lőrincznek három faluját, kiért ötet az Tomory érsek megfogatta és Péterváradján fejt neki vétette.« *Szerémi* pusztításait, Bosnyák megölését és sértő nyilatkozatait emeli ki. Szerinte a király és a királyné igen kedvelték, és Szakmári cancellár az elfogatási rendeletet a királyljal úgy iratta alá, hogy ez nem tudta mit ír alá. (115—7. ll) *Istváni* szintén sejteti, hogy ármány is működött közre Bárdy esetében. »Non defuere — úgy mond — qui fortem virum ea calamitate indignum judicavere, nisi nimisa oris libertate et contumaci fastu omnium odium atque invidiam in se ipsum concitasset.« És *Báchy Ferencz* prépost a hatvani gyűléshez (1525.) intézett nyilt levelében határozottan vádat emel az urak ellen. »Cur Stephanus Bardy, cur Jacobus Banffy, viri et propugnatores vestri (a köznemességhez szól) fortissimi, cur Ladislaus Laky, nisi quod juste et libere locuti sunt, morte crudelissima a vestris principibus sunt enecati?« . . . - Meglepi az, a mit *Orio* velencei követ — 1524. február 20-án Velenczébe érkezett tudósításában olvasunk. Azt írja, hogy Tomori »amazo di sua mano quel Domino Stephano Istoch (?) etiam Capitano di Szente;« emiatt feloldozást kért a pápai követtől, de ez a pápához utasítja. — Ezen részletet tartózkodással kell fogadni, mert az idézett írók, kik részletesen szólnak a Bárdy esetéről, azt nem említik. Más emléken sem találjuk nyomát.

Tomori előrelátta, hogy gyakran lesz kénytelen a büntető igazságszolgáltatás ily tényeit végrehajtani. És mivel ezek, meggyőződése szerint, egyházi állásával nem fértek össze, tekintettel a rendkívüli viszonyokra, melyek közé helyezve vala, VII. Kelemen pápához folyamodott azon kiváltságért, hogy a gonosztevőket kivégeztethesse; egyúttal azon engedményt is kérte, hogy a kíséretében levő papok és szerzetesek részt vehessenek a csatákban, anélkül, hogy az emberölés egyházi következményeit — az irregularitást — magokra vonnák.¹⁾

A pápa készséggel teljesíté ezen kérelmeit; és felmenté őt az érsekké nevezetése alkalmából fizetendő megerősítési díjaktól,²⁾ és 1524. február 20-án meleg hangon írt levélben fejezte ki iránta tiszteletét és elismerését.

»Lelkünknek — úgymond — kimondhatatlan örömet okozott azon értesítés, hogy mikor a török ellen küldendő sereg élére vezért keresének, Atyaságodra a vitézség, ajtatosság és katonai képzettség által kitűnő férfiúra irányult a figyelem, mivel irántad a katonák bizalmat táplálnak és tőled az ellenségek rettegnek. Dicsteljesen megfutott katonai pályáról a Szent-Ferencz rend kolostorába zárkóztál el, a Magasságbeli szolgálatának szentelve életedet; majd királyod kérésére, onnan kiszóllíttatván, boldog emlékü elődünk VI. Adorján által a kalocsai egyház főpapjává, a király által pedig a hadsereg vezérévé nevezettél, hogy mint főpap, híveid lelkeit üdvösen kormányozzad, mint hadvezér életüket a hitetlen ellenségtől megoltalmazad. . . . Az Úr, ki katonából szerzetessé, szerzetesből főpappá, főpapból hadvezerré tett, kegyelmességét bizonyítá be azzal, hogy mintegy saját családjából és iskolájából küldött híveinek vezetésére, ellenségeinek leküzdésére. Mi is, indíttatva azon szeretet által, melyet Magyarország iránt táplálunk, örvendezünk az Úrban, és hálát adunk jótéteményeiért. Egyúttal érzelmeink sugalmazását követve, nem mintha szükség volna rá, intünk, hogy ezentúl is, mint ekkorig, a szent hit és hazád java iránt buzgólkodni meg ne szünjél. Többet, nagyobbat nem kívánhatunk. Most, mikor Isten a főpásztor és hadvezér kettős méltóságával diszített föl, méltó áhitattal és erényességgel kell végezned életedet, mely Istennek vala szen-

¹⁾ A *Cronica fratrum minorum* előadása nyomán.

²⁾ *Campeggio* bíbornok 1525. február 8-iki jegyzékéből tudjuk ezt. Tomorinak csak a kisebb cancelláriai díjakat — összesen 1600 ducatot — kellett volna fizetni. Ennek elengedésére is folynak alkudozások.

telve mindenkor. Mi részünkről, készséggel teljesítettük hozzánk intézett kérelmeidet. Erényeid mindig szemünk előtt fognak lebegni, és minden alkalmat meg fogunk ragadni arra, hogy áldásod díszét emeljük. Tiszteletes és vitéz Testvér, az Úr áldjon, oltalmazzon és vezéreljen az ő szent nevének s hitének védelmére.«¹⁾

VI.

Míg a pápa áldásával és buzdító szavaival emelé Tomori lelkét; a pápa magyarországi követi tényleges szolgálatokkal támogatták őt feladatai megoldásában, és igyekeztek elhárítani azon akadályokat, melyek mindúntalan felmerültek.

Mialatt (1524-ben) a pártmozgalmak mind magasabb hullámokat vetettek, Tomori híven örködött a gondjaira bízott határszéleken, és többször visszaverte az ellenséget, melynek rablócsapatai szüntelen háborgatták a határos vidékeket.²⁾

Azonban az elhatalmasodott pénzügyi zavarok az ő állását is mind nehezebbé tevék. Hadai részére a zsold kifizetését, a vég-helyek megerősítéséhez igényelt költséget hasztalan sürgeté. És így azon meggyőződésre kellett jutnia, hogy magára hagyatva, nem lehet képes feladatának megfelelni. Az 1525-ik év első napjaiban Budára utazott, a végből, hogy lemondását a főkapitányi hivatalról bejelentse.

Ez időben két pápai követ tartózkodott a királyi udvarnál. *Campeggio* bibornok, mit rendkívüli legátus és báró *Burgio Antal* a rendes nuntius. Mindketten kiváló buzgalommal karolták fel Magyarország megmentésének ügyét, jelentékeny szolgálatokat tettek a királynak és nemzetnek; főleg *Burgio*, a ki három évet töltött hazánkban és annyira megnyerte az urak rokonszenvét,

¹⁾ *Katona*. Historia Critica. XIX. 430. l.

²⁾ *Burgio* pápai követ 1524. augusztus 25-én jelenti Budáról: »Colocenso questi giomi, volendo passar Turchi ad depreddar nel Regno, se lie opposto et have preso circa 10-o 12 di essi.« Az 1525-ik évi királyi számadások szerint, január 28-án ajándékot kap »Nicolaus Zkender belliductor Rmi D. Pauli Thomori . . . qui in conflictu Thurecorum anno superiori vulneratus est.« — (*Guidoto* 1524. december 14-ki jelentésében említi, hogy Tomori ez időtájt súlyos betegségből gyógyult fel.)

hogy a sicíliai származású diplomatát — miként Brodarics egyik levelében olvassuk — »valóságos magyarnak tekintették, mintha Sicilia (székelyföld) és nem Sicilia volna a szülőföldje.«¹⁾

Tomori mindenekelőtt a pápa követivel közlé szándékát, és az ő jóváhagyásukat kérte ki. Ezek jól tudván, hogy az érsek visszavonulása kiszámíthatatlan veszteség volna a közügyre; elhatározásának megmésztására birták őt. De egyúttal az udvarra is pressiót akartak gyakorolni, azon irányban, hogy Tomori a megfelelő támogatásban részesíttessék. Emiatt felhívták az érseket, hogy nyujtsa be lemondását, színleg ragaszkodjék ahhoz, és ne engedjen a király s az urak kérelmeinek. Előre látták, hogy ezek igénybe fogják venni az ő közbenjárásaikat, melyet majd csak azon feltétel alatt fognak felajánlani, ha a kormány Tomorinak megadja a véghegyek megoltalmazására szükséges eszközöket.

A terv teljesen sikerült. A kormányférfiak, miután Tomorit eredménytelenül ostromolták volt kérelmeikkel, Campeggio bibornokhoz fordultak. Ez azonban kijelenté, hogy az ő véleménye szerint, Tomori kényszerítve volt a lemondásra, és ezt csak akkor veheti vissza, ha az udvar lehetővé teszi neki, hogy a véghegyeket megoltalmazhatja, és ne kelljen bizonyos veszedelemnek menni elébe. Erre megígérték, hogy az érseket el fogják látni a pénzösszeggel, a melyre szüksége van.²⁾

És valóban szokatlan erőfeszítéssel igyekeztek teljesíteni ígéretöket. (1525.) Január 13-án egyezer, négy nap múlva pedig tizenegyezer forintot fizettek ki Tomorinak az 500 gyalog- és 300 lovasból álló péter-váradi őrség, továbbá 2400 forintot a péterváradi sajkások kielégítésére.³⁾

De a király és az urak ugyanakkor a pápai legátustól is kértek segítséget. A bibornok kezei között jelentékeny pénzüsszeg volt, melyet VII. Kelemen Magyarország védelmének költ-

¹⁾ 1524. augusztus 21-én a pápához intézett levélben: »Dominus Baro ita ab omnibus nostris amatur, ut eum non in illa Sicilia quae pars Italiae esse censetur, sed in ea quae pars Hungariae est . . . natum esse reputemus, ac pro vero et puro hungaro habeamus.« Theiner. II. 639. l.

²⁾ Campeggio 1525. január 5. és 22-iki jelentései.

³⁾ A királyi számadási könyv adatai.

ségeire ajánlott föl. De Campeggio ismételve kijelenté, hogy azt csak akkor fogja a királynak rendelkezésére bocsátani, ha a magyar rendek is teljesítették kötelességöket.

Most azt is hitték, hogy teljesen megfelelték e föltételnek. Arra kérték tehát a bibornokot, hogy 1000 gyalogot fogadjon, és Tomori parancsnoksága alá helyezzen.

Campeggio a végső szükség esetére kívánta fentartani a gondjaira bizott pénzt; mindazáltal késznek nyilatkozott arra, hogy 300 gyalog eltartásának költségeit magára vállalja, és később, ha szükségesnek látandja, 300 lovaszt Péter-Váradra küldeni, Burgio vezérlete alatt, a ki hívatva leendő meggyőződést szerezni magának afelől, vajjon ott vannak-e az urak banderiumjai, és kellően teljesítik-e azok kötelességeiket. Tomorit is, kiközösítés terhe alatt, utasítá, hogy a táborában levő hadak létszámáról hű jelentéseket küldjön.

Campeggio azonnal lefizette a 300 »pápai gyalog« három havi zsoldját, mire ezeknek összetoborzására és felszerelésére megtörténtek az intézkedések. Ez alatt Tomori, felhasználva azon benső viszonyt, melyben a legatushoz állott, általa több rendbeli kérelmekkel fordult a szentszékhez.

A pápa felmentette volt őt az érsekké neveztetése alkalmával fizetendő díjaktól; csak a cancellariai kisebb illetékeket kellett volna fizetnie. De ezek is 1600 aranyra rúgtak. Neki pedig csak 800 ducátja volt. Ezt felajánlotta, kérvén, hogy azzal elégedjenek meg.

Továbbá azon javaslattal lépett fel, hogy egyház-megyéjében senki se bírhasson két javadalmat; minden javadalmas köteles legyen egyháza mellett tartózkodni; a távollevőknek jövedelmei az ország védelmére fordíttassanak.

A királyi kincstárnok készpénz fejében nagy mennyiségű késeket adott neki át, melyeket legelőnyösebben a törököknek lehetett elárusítani. Mivel pedig egyházi büntetések terhe alatt tiltva volt fegyvereket a pogány ellenségnek árúba bocsátani, bár azok a kések fegyverszámba nem jöttek, lelkiismerete megnyugtató végett, külön pápai felhatalmazást kért elárusításukra. Hasonlag engedélyt kért arra, hogy 20000 ducát erejéig sőt adhasson el a törököknek, és magasabb árak elérése

vége, mindenkit eltilthasson a sóüzlettől; a befolyó összeget az ország védelmére és foglyok kiváltására fogja fordítani. Végre azon kedvezményért folyamodott, hogy ütközet előtt, mindazokat, a kik el fognak esni, a teljes búcsú előnyeiben részesíthesse. ¹⁾

Mig ekként Tomori valóban eget és földet megmozdított; a szerzetes vallásos buzgalma és az egykori sőtiszt ²⁾ üzleti érdeke által sugalmazott összes segédforrásokat kimeríté: feléledő önbizalmának új táplálékot nyújtott egy meglepő tény.

Balibégtől, Belgrád hatalmas parancsnokától levelet kapott, a melyben értesíti, hogy tavasz nyíltával a szultán személyesen készül Magyarországra sereget vezetni. Említi egyuttal, hogy miként atyja elbeszéléséből értesült, Magyarországon él egy bizonyos Tomori Pál, a kihez közel rokonságban áll; azon kérdést intézi tehát az érsekhez: vajjon ő-e az a Tomori?

Az érsek, a kinek a naiv hiszékenység egyik jellemző tulajdonsága vala, nagy örömmel fogadta a levelet, a melyből a legszélsőbb következtetéseket vont le. Azt hitte, hogy Balibég el akar pártolni a szultántól, azért kíván vele közelebb érintkezésbe lépni. Tudta, hogy Balibégnek sok ellensége van a portán, a kik őt okozták Ferhát basa, a szultán rokonának haláláért, minél fogva attól tarthat, hogy boszút fognak rajta állani. Természetesnek tartotta tehát, hogy a veszély elől menekülni akar. A rokonságra vonatkozó észrevételt sem ítélte légből kapottnak; mert az ő és Balibég ősei egyaránt Bosnyákországból származtak.

Tomori vérmes reményeiben az udvar is osztozott. »Nagy dolog volna — írja Campeggio — ha ezen az úton segítene Isten az országon!« A bibornok maga is buzdította Tomorit, hogy folytassa a levelezést, és ha őt Belgrád feladására pénzbeli ígéretekkel lehetne rábírní, kész volt e célra fordítani a pápai segélyösszeget. »Jobb célra — úgy mond — nem lehetne azt fordítani!«

¹⁾ Campeggio 1525. február 8-iki jelentésében adja elő és hathatósan ajánlja Tomori kérelmeit.

²⁾ Az első közlemény megjelenése után találtam egy 1501. szeptember 19-én kelt oklevelet, melyben Tomori Pál »Camararius salium partium Transilvanarum« czímetztetik. (Pray kézirat gyűjteménye. I.I. kötet. 6. lap.)

Nem első, és nem utolsó csalódás. ¹⁾

Ezalatt január végén a 300 pápai gyalog készen állott az indulásra. Elszállításukra a kormány négy hajót vásárolt. ²⁾

És Tomori február 2-án útra kel a kis csapattal.

A pápai legátus budavári lakásának ablakából szemlélte indulásukat, míg a Duna partján egybegyűlt tömeg magasztaló kifejezésekkel halmozá el a pápát, a ki a végszükségben el nem hagyja az országot. ³⁾

Tomori újult buzgalommal szentelé magát feladatainak: erősíté a várakat, szervezé a hadakat, megakadályozá az ellen-séges betöréseket. Sőt a magyar név régi varázsának visszaállítá-
tása végett, időnként támadó fellépést kísérelt meg. Egy alkalommal Belgrádig nyomult, itt több árúkkal terhelt hajókat részint elsüllyesztett, részint hatalmába ejtett, és tizenhárom előkelő fogolylyal tért vissza. ⁴⁾

Azonban alig múlt el néhány hónap, ismét jelentkezni kezdett a szükség. Tomori követei sűrűn jártak Budán, pénzt és hadakat sürgetve. A péter-váradí sajkások, a zalankemeni, zimonyi s más őrségek szintén gyakran bocsátottak ugyanazon célból küldöttségeket az udvarhoz. A királyi kincstárnok csak ritkán és kis mértékben volt képes kielégíteni az igényeeket. A mit könnyen meglehet érteni, tudva, hogy ekkortájt, a rákosi és hatvani mozgalmas országgyűlések idejében, a zavar tetőpontját érte el. ⁵⁾

Ily körülmények között, a véghelyeken állomásozó hadak lassanként oszlani kezdettek. És augusztus vége felé Tomori ismét azt a jelentést küldé, hogy a legnagyobb veszedelemben van. ⁶⁾

¹⁾ Campeggio január 2-iki jelentése. — Tomori, úgy látszik, azal is dicsekedett, hogy hatalmában áll bármikor békét kötni a törökkel. *Guidoto* 1525. január 5-ikén kelt jelentésének kivonatában olvassuk: »Rdo Archiepiscopo (Colocense) accerta quella Maestá (Lajos) che volendo quel Regno pace cum Turchi, che lui l'ha nelle mano; et che il medesimo, el dicto Archiepiscopo, ha confirmato al Secretario nostro.«

²⁾ Az 1525-ik évi királyi számadási könyv-adata.

³⁾ Campeggio február 8-iki jelentése.

⁴⁾ Burgio 1525. augusztus 30-iki jelentése.

⁵⁾ Február 4. és július 1. között Tomorinak csak három izben küldöttek esekély összegeket, összesen 2200 forintot.

⁶⁾ Burgio 1525. augusztus 30-iki jelentése.

A pápai követek ekkor megjelentek a király előtt, és kijelentették, hogy mivel a kormány és az urak nem felelnek meg kötelezettségeiknek, ők sem fogják a pétervárad 300 gyalog részére a harmadik évnegyedi zsoldot kifizetni. Mire a kincstárnok küldött Tomorinak pénzt, és a király ígérte, hogy hadait is szaporítani fogja. ¹⁾

VII.

Erre valóban sürgetően szüksége volt.

Szeptember második felében Belgrádon élénk mozgalom volt szemlélhető; nagyobb mérvű támadásra történtek előkészületek. Tomori titkárától — ki Bali beg foglya vala — értesítést kapott, hogy a törökök a renegáttá lett szent-demeteri bán vezetése alatt Péter-Váradot, vagy legalább Titelt és Száva-Szent-Demetert készülnek megívni.

Tomori nem látta czélszerűnek bevárni a támadást. Azonnal kivonult hadaival és szeptember 26-án Zalánkemennél foglalt állást, el lévén határozva, hogy megakadályozza a törökök átkelését. Innen futárokat küldött Budára, gyors segítséget sürgetve. A király rendeletet bocsátott az urakhoz és megyékhez, meghagyván, hogy bandériumjaikat rögtön küldjék Tomori táborába. A pápai nuntius pedig oda hatott, hogy a király halaszsa el Szlavóniába tervezett utját, és a hadakat, melyeknek őt kísérnie kellene, szintén Péterváradra küldje. ²⁾

Tomori hadereje jelentékenyen megszorodott. De a törökök, hihetőleg ezen előkészületek hírére, felhagytak a támadás tervével. Mindazáltal Tomori, nehogy serege teljesen tétlenül vesztegeljen, egy részével, — octóber közepe táján — török területre tört be, és a Szabács alatt fekvő Kolics nevű városkáig nyomult, a melyet felgyújtott és prédára bocsátott. Mikor Belgrádból a segítség megérkezett, ő már szerencsésen visszatért táborába. ³⁾

¹⁾ A pápai követek ekkor megküldötték az 1800 ducátot. A második részletet april végén küldötték volt meg. — Campeggio april 26. és Burgio 1525. augusztus 30-iki jelentése.

²⁾ Burgio 1525. október 2-iki jelentése.

³⁾ Burgio 1525. október 29-iki jelentése.

Ezalatt Balibég ismét érintkezésbe lépett Tomorival, azon ürügy alatt, hogy a foglyok kölcsönös kicserélése tárgyában egységre kíván vele lépni. Követe által egy nemes fajú lóval kedveskedett neki, és értésére adta, hogy szeretne személyesen találkozni vele. Az érsek viszonzá az ajándékot, a biblia egy példányával. De a találkozás nem jött létre.

Nagyobb fontosságú és sikeresebb vala Tomori érintkezése *Bakics Pál* vajdával, egy előkelő thráciai nemzetség fejével, a ki ajánlatot tett, hogy azon esetre, ha szíves fogadtatásra számíthat, családjával és hozzátartozóival, Magyarországra fog vándorolni. Tomori ajánlatára, a király biztosítá őt, hogy jószágokat fog neki adományozni. Mire, 1525. végén, Pál vajda, öt testvérével és családjakkal, ötven lovas kíséretében, dús kincsekkel megrakodva, Magyarországra jött, a hol Lajos királytól előbb a laki uradalmat Somogyban, majd a Héderváriak rábavidéki birtokait nyerte adományul. Példáját Bolgár-, Bosnyák- és Szerb országok számos előkelő keresztény lakói készültek követni. ¹⁾

Bakics Pál megtelepedése örvendetes esemény vala. De lesújtó híreket hozott magával. Mint bizonyos tényt jelenté, hogy Szulejmán, a jövő év tavaszán, személyesen fog az országba jönni, és célja nem egyéb, mint Budavárát megostromolni. ²⁾

Ellenben a magyar urak, mivel Balibég előre híresztelt támadása elmaradt, azt hitték, hogy most már minden veszély el van hártva; minélfogva november elején csapataikat visszahívták Tomori táborából. A pápai nuntius, ennek hallatára, azzal fenyegetődött, hogy ő is elhívja zsoldosait; mert nem engedheti, hogy azon esetre ha Péter-Várad elesik, ezt a pápai gyalogoknak tulajdoníthassák. ³⁾

Tomori pedig (1526.) január 12-én személyesen Budára jött, hogy lemondását újjólag bejelentse. ⁴⁾

Azonban a pártviszályokba elmerült urakra és a könnyelműen szórakozásoknak élő királyi párra sem Tomori elhatáro-

¹⁾ Burgio 1525. október 29., november 16. és 1526. jan. 14-iki jelentései.

²⁾ Burgio 1526. január 18-iki jelentése.

³⁾ Burgio 1525. november 16-iki jelentése.

⁴⁾ Burgio 1526. január 14-iki jelentése.

zása, sem a szultán nagy kiterjedésű készülleteiről érkező hírek nem gyakoroltak mélyebb hatást. A nuntius jelentéseiben, a leg-sötétebb színekkel festi a helyzetet.

»Ezen ország — úgy mond — nem képes megvédeni magát, és az ellenség kényére van hagyva. . . . Ő felsége és az urak a vég-helyeken levő hadakat sem bírják fizetni. Mikép viselhetnének tehát háborút a törökök egész hatalma ellen?! A király gya-korta oly szükségben van, hogy asztalának szükségeit sem fedez-heti. Az urak egyenetlenek, a nemesség pártokra van oszolva. De ha egyetértés honolna is közöttök, vajjon mit tehetnek hadi készü-letek nélkül? Legföljebb *egy* ütközetet vívhatnak. Ha ezt elvesz-tik, egy oly erősségök sincs, a melybe megvonúlhatnak, míg a külsegély megérkezik. És honnan várhatnák a külsegélyt? Német-ország, a hol egyébkint szintén egyenetlenség uralkodik, termé-szetes ellensége a magyar nemzetnek. Lengyelország békét kötött a törökkel. Hadi dolgokban kevés jártasságom van. De azt mégis belátom, hogy nincs mód ezen ország megmentésére!« ¹⁾

Ily viszonyok között, újra és újra felmerült az a gondolat, hogy békekötés vagy fegyverszünet által kellene elhárítani a veszélyt. Ez ellen a pápa sem tett többé kifogást; a felelősséget a keresztény uralkodókra hárítva, a kiknek körében lelkesítő szózata viszhangra és áldozatkészségének példája követőkre nem talált. Zsigmond lengyel király egész befolyását felhasználta, hogy Lajost és tanácsosait a békekötés szükségességéről meggyőzze. Azonban a Rákoson és a hatvani mezőn egybegyűlt köznemesség harcziás hangulata a kormánytanácsot arra kényszeríté, hogy a lengyel király ajánlatait visszaútasítsa. ²⁾

Mindazáltal Tomori, mikor 1526 elején az ellenállás lehe-tetlenségéről az udvart meggyőzé, úgy látszik, felhatalmazást nyert, hogy a békealkudozások megindítására az előkészítő lépé-eket megtehesse. 1521 óta, egy török követ Budán őrizet alatt

¹⁾ Burgio 1526. január 18-iki jelentése.

²⁾ Burgio 1525. augusztus 30. és 1526. január 18-iki jelentései: — Brodaries; Rómából 1525. július 4-én írt levele. Karnkowski len-gyel követ jelentése Budáról, 1525. július 23-án (Acta Tomiciana. VII, 278. és 304.)

tartatott. Tomori ezzel titkon találkozott, és felhívta, írjon a portára és jelentse be a magyar udvar békés hajlandóságát.¹⁾

De ezen kísérlet eredménytelen maradt.

Ugyanakkor Burgio, a pápai nuntius, más irányban törekedett az ország megmentését lehetővé tenni.

Martius 4-én megjelent a kormánytanácsnak, a király és királyné elnöklete alatt tartott ülésében. Bemutatta a pápa iratát, melyben előadja, hogy a keresztény hatalmakat újból felhívta Magyarország megsegítésére, és igéri, hogy úgy ő maga, mint a bibornoki collégium mindent meg fog tenni, a mi hatalmában áll. A levél felolvasása után, a nuntius a tanácsosokhoz fordult, intvén őket, hagyjanak fel viszályaikkal, lépjenek ki tétlenségökből, késedelem nélkül hozták meg az áldozatokat, melyeket hazájok java követel.

Meleg szavai mély benyomást tettek a hallgatókra. Töbбекnek szemeiben az elérékenyülés könnyei fénylettek. Az urak köszönetet mondtak a szent-atyá buzgó gondoskodásaért, a követ nemes érdeklődéseért; kijelentvén, hogy ők is teljesíteni fogják köteleességöket.

Azonban csak az határozottatott, hogy a király követeket fog küldeni az európai hatalmakhoz; és a rendeket fel fogja hívni, hogy hadaikat martius 25-ig a véghelyekre küldjék.²⁾

És ezen utóbbi határozatnak sem volt foganatja. Tomori csak hiú ígéretek tudott kieszközölni. Hadai és sajkásai tizenegy hónap óta egy fillért sem kaptak. Követelései negyvenezer forintra emelkedtek. Biztatták, hogy mihelyt a Fuggerekkel az érczbányák bérleti szerződése létrejő, és a sószállitmány megérkezik, ki fogják elégiteni. Azonban a Fuggerek által előlegezendő 50000 forint nagy részben már előre mások által le volt foglalva. A sószállitmánynyal megrakott hajókat pedig útközben Zápolya János emberei letartóztatták.³⁾

Minthogy a zilált pénzügyi viszonyok képezték az ország

¹⁾ Burgio 1526. martius 5-iki jelentése.

²⁾ Burgio 1526. martius 5-iki jelentése.

³⁾ Burgio 1526. martius 27., 29., april 11-iki jelentései.

bajainak egyik főforrását, azoknak orvoslása csak úgy volt remélhető, ha lelkiismeretes, ügyes és bizalmat keltő férfiú állíttatik a kincstár élére. Burgio, Bornemissza János és Brodarics István — az új cancellár — gyakorta tanakodtak arról, mit kellene ez irányban tenni, és arra a meggyőződésre jutottak, hogy a kiemelt tulajdonokat senki sem bírja annyira, mint *Tomori*. Azon voltak tehát, hogy őt a kincstárnoki tiszt elvállalására bírják. És midőn rábeszéléseik hatástalanoknak bizonyultak, Brodarics a pápához fordult, azon kéréssel, parancsolná meg a kalo g ai érseknek, hogy az újabb terhet is vállalja magára. ¹⁾

Ugyanekkor Tomori neve egy más combinációban is előfordult.

Bakocs Tamás és Estei Hippolit halála óta (1521), a bibornoki collegiumban Magyarország nem volt képviselve. II. Lajos emiatt 1524-ben lépéseket tett, hogy Szalkai László esztergomi érseknek a bibort megszerezze. Azonban a pápai nuntius informatiói a primás személye felől egyáltalán nem valának kedvezők. Elmondotta róla, hogy a közérdeket nem egyszer feláldozza magántekinteteknek; hogy lelkében erős gyökeret vert a kapzsiség; végre hogy az egész ország gyűlöli őt; minélfogva kitüntetése általános elégtelenséget keltene. ²⁾

A pápa ennek következtében oda utasította a nuntius, igyekezék a királyt rábírni, hogy kivánságától álljon el. Ez sikerült is. ³⁾

Azonban VII. Kelemen pápa, midőn Szalkait méltatlannak ítélte a biborra, méltányosnak tartotta azt a kivánságot, hogy egy magyar főpap helyet nyerjen az egyház legfőbb tanácsában. Késznek nyilatkozott, akár a hősrlekkü Tomorit, akár a nagyműveltségü Brodaricsot bibornokká nevezni. De a nuntius nem helyeselé e szándékot, a melynek valósítása Szalkait nagy mértékben felingerelné, és így újabb bonyodalmakat támaszthatna. A két főpapra nézve, bár nagyrabecsülte őket, kifogásai valá-

¹⁾ Brodaricsnak 1526. márczius 17-én kelt levele. Theimernél. II. 663. l.

²⁾ Burgio 1526. február 2-iki jelentése.

³⁾ Burgio 1526. február 2-iki jelentése.

nak. Brodarics ugyanis ekkor még csak prépost volt, s így a kellő tekintélyt és jövedelmet nélkülözé. Tomoriról a nuntius így nyilatkozik:

»A kalocsai érsek derék férfi. Ha ő szentsége bibornokká nevezné ki őt, kétségkívül úgy Isten mint az emberek előtt kedves dolgot cselekednék. Mindazáltal, ha ő szentsége a végből akar valakit a bibornoki méltóságra emelni, hogy tekintélyét az ország javának előmozdítása érdekében emelje: e czélt a kalocsai érseknél nem érné el. Ez ugyanis egyszerű ember, a ki alkalmasabb arra, hogy Balibeg cseleit, mint az udvari fondorlatokat, a melyekben kevés jártassága van, felismerje. Maga jólelkű ember lévén, másoknak könnyen ad hitelt, és nem ritkán áldozatul esik oly cselszövényeknek, melyek a jónak külszínével lépnek föl. Továbbá meg van kötve szerzetesi fogadalmi által, minélfogva a bibornoki méltósághoz tartozó fényt nem tudná és nem akarná kifejteti. Ekkorig arra sem bírtam rávenni, bár Bornemissza úr és Campeggio bibornok is támogattak igyekezeteimben, hogy tisztességes posztból készíttessen magának ruhát; a legszegényebb barát sem visel durvább szövetet mint ő. Emellett mint bibornok, nem vezethetné a határok védelmét, így tehát elvonatnék a véghelyektől, a minek következtében az egész ország tönkremenne . . . Ha tehát az ország java lebeg ő szentsége szemei előtt, ne vonja el őt a véghelyektől; bár feldíszítve őt a biborral, mindenki magasztalná a szent atyát, mert a kereszténység körül érdemeket szerzett, becsületes embert jutalmaz meg.«¹⁾

A nuntius teljesen át volt hatva attól a meggyőződéstől, hogy Tomori vagy Brodarics kineveztetése, úgy az ország és a szent szék érdekeire egyaránt káros következményeket vonna maga után. Emiatt ez ügyben, utasításait mellőzve, nem tett előterjesztést a királynak.

És VII. Kelemen elfogadta az ép oly hű mint mély belátású diplomata tanácsát. A magyar főpapok közül egyet sem nevezett ki bibornokká. És, hogy ezen mellőzés miatt a magyar király ne érezhesse magát sértve, a bibornoki collegium üres helyeinek betöltését elhalasztá.

¹⁾ Burgio 1526. február 2-iki jelentése.

Tomori hihetőleg semmit sem tudott ezen tárgyalások felől. Egyébkint a nagyravágyás annyira távol állott lelkétől, hogy ő most nem a biborról álmodott, hanem azon törte fejét, miként hagyhatná el érseki székét, és menekülhetne újra a kolostor magányába. ¹⁾

FRAKNÓI VILMOS.

---

¹⁾ Erről a harmadik közleményben szólunk.
